

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2-2025
TABIY FANLAR

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

M.R.Usmanov, N.A.Suyarova, S.A.Normatov	
Cho'l turizmini hududiy tashkil etishning geografik xususiyatlari (Qashqadaryo viloyati misolida)	262
J.T.Makulov	
Sel toshqinlarining dinamik ko'rsatkichlarini baholash	268
I.Z.Akaboyev	
Qoradaryo havzasi muzliklarining balandlik xususiyatlari va morfologik turlari	274
Sh.Z.Jumaxanov A.A.Abdullayev	
O'zbekiston yoqilg'i-energetika majmuasining tarmoq va hududiy tarkibi	280
A.F.Raxmatov	
Surxondaryo viloyati qishloq xo'jaligida bog'orchilik sohasining ahamiyati va istiqbollari	289
O.O.Baltabayev	
Qoraqalpog'iston oykonimiyasining spektral va stratigrafik tarkibi va undagi hududiy tafovutlar	294
B.R.Rapiqov	
Markaziy Osiyoda Sirdaryo suv resurslaridan hamkorlikda foydalanish masalalari.....	301
X.A.Abdvaluhiyev	
Aholi joylanishiga ta'sir etuvchi iqtisodiy omillar	306
D.X.Yuldasheva	
Aholining demografik faolligi ijtimoiy-geografik obyekt sifatida.....	315
O.B.Abdurayimova	
Global iqlim o'zgarishi davrida o'rta Zarafshon havzasidagi suv omborlarining atrof-muhitga ta'siri	320
M.R.Qoriyev	
Namangan viloyatidagi sug'oriladigan yerlarning ikkilamchi sho'rlanish muammosi va uni bartaraf etish imkoniyatlari.....	331
R.T.Pirnazarov	
Tog' ko'llarining evolyutsiyasi, genetik tasniflari va o'ziga xos xususiyatlari.....	340

ILMIY AXBOROT

I.Sh.Tugizova	
<i>Achillea</i> L. turkumiga mansub ayrim dorivor turlar tahlili	344
D.I.Komilova, B.M.Sheraliyev	
Qoradaryo ixtiofaunasi: antropogen omilning faol ta'siridan oldin va keyin	348
I.Sh.Tugizova	
<i>Achillea mellifolium</i> L. o'simligining fitokimyoviy tarkibi va xalq tabobatida qo'llanilishi	355
O.M.Gafurova, Sh.A.Xalimov, B.M.Sheraliyev	
<i>Schizothorax</i> Heckel, 1838 (Teleostei: Cyprinidae) urug'ining qisqacha o'rganilish tarixi va hozirgi sistematik holati	355

UO'K: 911.3:911.37 (911.372.2)

AHOLI JOYLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI IQTISODIY OMILLAR

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАСПРЕДЕЛЕНИЕ НАСЕЛЕНИЯ

ECONOMIC FACTORS AFFECTING POPULATION DISTRIBUTION

Abduvaliyev Xayitboy Abdug'aniyevich Farg'ona davlat universiteti doktoranti, geografiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD,
geografiya kafedrasida dotsenti**Annotatsiya**

Maqolada hududda aholi joylanishiga ta'sir etuvchi iqtisodiy omillar tahlil etilgan. Iqtisodiy omillar hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida joylanishga eng katta ta'sir etuvchi omil ekanligi asoslantirilgan. Shuningdek, iqtisodiy omillarning (Sanoatning rivojlanish darajasi va sanoatlashtirish, qishloq xo'jaligi va qishloq aholisining rivojlanishi, transport infratuzilmasi va hududiy qulaylik, bandlik va mehnat bozorining holati, uy-joyning narxlari va uy-joy siyosati) har biri alohida-alohida ko'rib chiqilgan.

Аннотация

В статье анализируются экономические факторы, влияющие на расселение населения в регионе. Утверждается, что экономические факторы являются наиболее влиятельными при определении местоположения в современной рыночной экономике. Также каждый из экономических факторов (уровень развития промышленности и индустриализации, развитие сельского хозяйства и сельского населения, транспортная инфраструктура и благоустройство территорий, занятость и состояние рынка труда, цены на жилье и жилищная политика) рассматривался отдельно.

Abstract

The article analyzes economic factors that influence the settlement of the population in the region. It is argued that economic factors are the most influential in determining the location in a modern market economy. Also, each of the economic factors (the level of development of industry and industrialization, the development of agriculture and rural population, transport infrastructure and landscaping, employment and the state of the labor market, housing prices and housing policy) was considered separately.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy omil, ijtimoiy obil, aholi joylanishi, aholi zichligi, qishloq aholi punktlari, aholi taqsimoti, aholining turmush tarzi, infratuzulma.

Ключевые слова: Экономический фактор, социальная мобильность, размещение населения, плотность населения, сельские поселения, размещение населения, образ жизни населения, инфраструктура.

Key words: Economic factor, social mobility, population distribution, population density, rural settlements, population distribution, lifestyle of the population, infrastructure.

KIRISH

Aholi taqsimoti - bu aholining ma'lum bir aholi punktlari tarmog'ini - yirik shahar aglomeratsiyasidan tortib kichik qishloq aholi punktlarigacha bo'lgan hudud bo'ylab taqsimlanishidir. Bu jarayon turli tuman bo'lishi tabiiy bo'lib, istalgan hududda aholini bir tekis taqsimlashning imkonini yo'q. Aholi nisbatan kichik yashash joylarida to'plangan bo'lib, keng hududlarda esa kam aholi yashaydi. Aholi punktlarning gavjum yoki kam aholili bo'lishiga bir qator tabiiy va geografik (iqlim, relyef, resurslar va boshqalar), demografik, ijtimoiy, siyosiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Biroq, keyingi yillarda va zamonaviy sharoitlarda iqtisodiy omillar tobora asosiy rol o'ynamoqda. Aynan iqtisodiy sabablar ko'pincha migratsiya va aholining hudud bo'ylab qayta taqsimlanishining asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lib xizmat qilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, ichki migratsiyaning asosiy sababi yaxshiroq iqtisodiy sharoitlarni izlash bo'lib qolmoqda. Qishloq joylarida va sust rivojlangan hududlarda ko'pincha munosib maoshli ish o'rinlari mavjud emas, bu esa odamlarni yaxshi ish va yuqori turmush darajasi uchun yanada rivojlangan hududlarga, O'zbekiston vaziyatida - shaharlarga ko'chib o'tishga majbur qilmoqda. Ichki migratsiya, ayniqsa, katta hududlar va turli xil sharoitlarga ega bo'lgan, turli mintaqalar o'zlarining

GEOGRAFIYA

rivojlanish darajasi bilan farq qiladigan mamlakatlar uchun xarakterlidir. Bunday mamlakatlarda (masalan, Rossiya, Xitoy, AQSH), qoida tariqasida, aholini ko'chirishning asosiy sabablari bandlik, uy-joy sharoitlarini yaxshilash va aholi turmush darajasini oshirishdan iboratdir. Biroq, oxirgi yillarda mamlakatimizda ham bu jarayot juda faollashdi.

Yuqoridagi barcha jarayonlarlar iqtisodiy omillarning samarasi hisoblanib, aynan ushbu paragrafda aholi joylanishining iqtisodiy omillarini ko'rib chiqamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mamlakatimizda ko'plab tadqiqotchilar aholi bilan bog'liq ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik masalalarni o'rgangan. Jumladan, M.Q.Qoraxonov (1983), I.R.Mullajonov (1983), G.R.Asanov (1994), A.A.Qayumov (2000), L.P.Maksakova (2001), M.R.Bo'riyeva (2005), A.S.Soliyev (2005), O.B.Ata-Mirzayev (2006), E.A.Axmedov (2006), R.A.Ubaydullayeva (2006), B.X.Umurzaqov (2007), N.X.Raximova (2007), Q.X.Abduraxmonov (2010), X.X.Abdurahmonov (2010), N.J.Embergenov (2011), Z.N.Tojiyeva (2010, 2017), X.Abdulaliyev (2020), R.Qodirov (2021), X.Oblaqlulov (2021), O.Sherxolov (2024) kabi tadqiqotchilar ishlarida mamlakatimiz aholishunosligi, demografiyasi, shaharlar va aholi geografiyasi, mehnat resurslaridan foydalanish va aholi bandligi, aholining hududiy tashkil etilishiga oid bir qator ishlar amalga oshirilgan.

Albatta aholi va u bilan bog'liq bo'lgan jarayonlarni o'rganishda shakllangan tadqiqot yo'nalishlariga qarab, tadqiq etish usullari ham shakllangan. Xususan, sof geografik yo'nalish bo'lgan tadqiqotlarda yani, aholining hududiy tarqalishi, joylashishi va unga ta'sir etuvchi omillarni tadqiq etishda B.S.Urlanis, M.Bo'riyeva, Z.N.Tojiyevalar tomonidan taklif etilgan usullardan foydalanilsa, aholining joylanishi bilan bog'liq tadqiqotlarda Sh.Sharipov, Sh.Jumaxanov, X.Abdulaliyevlar tomonidan taklif etilgan uchullardan foydalanilmoqda. Shuningdek, aholini va uning zichligini chuqur, hududning geografik sharoitlariga bog'lab tahlil etish Y.Ahmadaliyev, A.Raxmatullayev, Sh.Sharipov, X.Abdulaliyev, X.Oblaqlulovning tadqiqotlarida uchraydi [2, 3].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda amalga oshirishda avvalo har bir hududning aholi soni haqidagi, ularning joylanishi va iqtisodiyotda bandligi haqidagi ma'lumotlaridan foydalaniladi. Bu ma'lumotlar hududlarning iqtisodiy-ijtimoiy vaziyatini shakllanishidagi iqtisodiy-demografik vaziyatlarni taxlil etishda zarur bo'ladi. Bu hisob ishlarida O'zbekiston Respublikasi Milliy Statistika qo'mitasining materiallaridan, O'zbekiston Respublikasi yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastri davlat qo'mitasi ma'lumotlari hamda mavzuga oid adabiyotlardan hamda tizimli tahlil, qiyosiy-geografik, statistik kabi usullardan foydalanildi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Global urbanizatsiya iqtisodiyotning aholi punktlariga ta'sirining yorqin dalilidir. 2007-yilda Yer sharining shahar aholisi ulushi 50 foizdan oshdi, 2025-yilga kelib esa insoniyatning qariyb 60 foizga yaqini shaharlarda yashamoqda. 2025-yilga kelib dunyoning 600 ta shaharlari YAIMning 60 foizini bermiqda (vaxolanki keyingi 400 ta shahar uchun atiga 6 foiz ulush to'g'ri keladi). Shuningdek, dunyoning og'irlik markazi Janubi-sharqiy Osiyo mintaqasiga ko'chdi. G'arbning rivojlangan shaharlarining 177 tasi 600 talik ro'yxatni tark etdi. Uning o'rnini MDH va Markaziy Osiyo, Sharqiy va Janubi-sharqiy Osiyoning yangi shaharlari egalladi. 136 ta yangi shaharlar paydo bo'ldi va ularning aksariyati rivojlanayotgan mamlakatlar sirasiga to'g'ri keldi.

Tahlillarning ko'rsatishicha 2050-yilga kelib, dunyo aholisining taxminan 68-70 foizi shaharlarda yashaydi. Aholining shaharlarga tez kirib kelishi, birinchi navbatda, iqtisodiy sabablar bilan izohlanadi: shaharlar iqtisodiy o'sish markazlari vazifasini bajaradi, ularda sanoat, xizmat ko'rsatish, ta'lim va innovatsiyalarning asosiy qismi to'planadi, ish o'rinlarining asosiy qismi yaratiladi va yalpi ichki mahsulotning asosiy ulushi ishlab chiqariladi [7].

Urbanizatsiya sanoat rivojlanishi va iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liq. Iqtisodiyot agrardan sektordan sanoat va postindustrialga o'tishi bilan aholi qishloqlardan shaharlarga qayta taqsimlanishi yuz beradi. Masalan, sanoat inqilobi davrida ham sanoatlashtirish qishloqdan shaharga ommaviy migratsiyani kuchaytirgan, zavod va korxonalarning paydo bo'lishi shaharlarning tez o'sishiga olib keldi, qishloqlardan ishchilar oqib kelishdi kuchaydi. Angliyada shahar aholisining ulushi 1800 yildagi 17% dan XIX asr oxiriga kelib 72% gacha ko'tarildi. Bu iqtisodiy o'zgarishlarning aholi geografiyasida ulkan o'zgarishlarga olib keldi.

Shunday qilib, aholi punktlarining iqtisodiy omillarini o'rganish nima uchun aholining ayrim hududlarda to'planganligini va boshqalarda kamayishini tushunishga imkon beradi. Aholi joylanishning iqtisodiy omillarini o'rganish davlatlar uchun katta amaliy ahamiyatga ega bo'lib, notekis aholi punktlari hududidan foydalanishga, mehnat bozoridagi nomutanosibliklarni bartaraf etishga, infratuzilma yukiga ta'sir qiladi hamda mintaqaviy siyosatni amalga oshirishni talab qiladi.

Hududlarning iqtisodiy rivojlanish darajasida sezilarli tafovutlar va aholi joylashuvining alohida tendensiyalari mavjud bo'lgan O'zbekiston Respublikasi misolida ushbu omillarni tahlil qilish tadqiqot mavzusiga mos keladigan xususiyatni ochib beradi.

Aholi joylashishining iqtisodiy omillari - bu aholining ma'lum hududlardan jalb qilinishiga yoki aksincha, chiqib ketishiga sabab bo'ladigan jamiyatning iqtisodiy hayoti sharoitlari va jarayonlari yig'indisidir.

Asosiy iqtisodiy omillarga quyidagilar kiradi:

- ✓ sanoatning rivojlanish darajasi;
- ✓ qishloq xo'jaligining holati;
- ✓ transport infratuzilmasining rivojlanishi;
- ✓ aholi turmush darajasi;
- ✓ bandlik va mehnat bozori;
- ✓ uy-joy mavjudligi va boshqalar.

Ushbu omillarning har birining ta'sirini o'z navbatida ko'rib chiqamiz.

Sanoatning rivojlanish darajasi va sanoatlashtirish.

Mintaqaning sanoat rivojlanishi an'anaviy ravishda aholi uchun eng kuchli jihatlaridan biri bo'lib kelgan. Tarixan sanoatlashtirish urbanizatsiya jarayonini - shaharlarning o'sishini va ularda odamlarning to'planishini keltirib chiqardi. Yirik sanoat korxonalari va fabrikalarning paydo bo'lishi ularning atrofida shahar markazlarining shakllanishiga olib keldi. Aholi ish o'rinlari va daromadlari mavjud bo'lgan fabrikalarga intildi. Bu ta'sir sanoat inqilobi davrida, korxonalarning paydo bo'lishi qishloq aholisining shaharlarga oqib kelishi va shahar aholisining tez o'sishiga sabab bo'lganida yaqqol namoyon bo'ldi.

Umuman olganda, sanoatlashtirish aglomeratsiya mexanizmini ishga tushiradi: korxonalar ma'lum nuqtalarga (masalan, resurs konlari, transport markazlari) qaratiladi va ular atrofida tegishli sanoat va xizmatlar klasteri paydo bo'ladi, bu esa bandlik va ishchi kuchi oqimining oshishiga olib keladi. Sanoat markazlari bo'lgan shaharlar o'sib boradi va zichlashadi.

Iqtisodiy geografik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aholining asosiy qismi yalpi mahsulotning asosiy qismi yaratilgan joyda to'plangan. Shunday qilib, yirik shaharlar yalpi ichki mahsulotning salmoqli ulushini ishlab chiqaradi va xususiy sektor ish o'rinlarining katta qismiga egalik qiladi. Bu esa nima uchun rivojlangan mamlakatlarda aholining 70-80 foizi shaharlarda istiqomat qilishi sababini ochib beradi. Sanoati yuqori konsentratsiyaga ega bo'lgan hududlar aholi zichligi yuqoriligi bilan ajralib turadi, iqtisodiy jihatdan qoloq hududlar esa kam aholi yashaydi. Qishloq xo'jalik rayonlari va sanoatlashgan shaharlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlar aholi migratsiyasining asosini tashkil qiladi.

Deindustrializatsiya sodir bo'lganda, jalb qilishdan tashqari, sanoat omili ham teskari ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shahar tashkil etuvchi korxonalarning yopilishi aholining shahar yoki viloyatdan chiqib ketishiga olib keladi. Tarixan, taqdiri bitta zavod yoki kon bilan chambarchas bog'liq bo'lgan "monoshaharlar"ning misollari mavjud bo'lib, ishlab chiqarish gullab-yashnagan davrda bunday shaharlarning aholisi ko'paygan, ammo korxona tanazzulga uchragach, odamlar bu hududlarni tark etishga majbur bo'lishgan [5]. Demak, sanoatning rivojlanish darajasi aholini joylashtirish dinamikasini bevosita belgilaydi: hududning iqtisodiy o'sishi (yangi sanoat tarmoqlarining ochilishi, investitsiyalar) aholining o'sishiga, sanoatning pasayishi esa uning qisqarishiga olib keladi.

Qishloq xo'jaligi va qishloq aholisining rivojlanishi.

Agar sanoat aholini shaharlarga jalb qilsa, qishloq xo'jaligining holati aholining qishloq joylardan saqlanishi yoki chiqib ketishiga ta'sir qiladi. Jamiyat taraqqiyotining dastlabki bosqichlarida va agrar xo'jaliklarda aholining asosiy qismi qishloqlarda yashaydi, dehqonchilik va chorvachilik bilan shug'ullanadi. Qishloq xo'jaligining yuqori darajada rivojlanishi (masalan, unumdor yerlar, yetarli suv, qishloq xo'jaligi texnologiyasi) ma'lum bir hududda yuqori aholi zichligini oziqlantirishga qodir bo'ladi. Aholi zichligi yuqori bo'lgan eng qadimiy markazlar – Nil va

GEOGRAFIYA

Gang daryolari vodiylari, O'rta Osiyo vohalari rivojlangan dehqonchilikka asoslanganligi bejiz emas. Biroq, zamonaviy sharoitda qishloq xo'jaligi omilining ta'siri ikki tomonlama bo'lib qolmoqda.

Bir tomondan, past mahsuldorlik va cheklangan qishloq xo'jaligi imkoniyatlari qashshoqlikka, ishsizlikka va qishloqdan chiqib ketishga olib keladi. Qashshoqlarning 3/4 qismi qishloq xo'jaligiga bog'liq bo'lgan dunyoning eng qashshoq mamlakatlarida munosib daromad va istiqbol yo'qligi sababli aholining yosh qatlami qishloqlarni tark etmoqda. Aholining umumiy o'sishi bilan ham, dunyoda qishloq aholisining ulushi doimiy ravishda kamayib bormoqda. 1960-yillardagi aholining 66% dan qishloqlarda yashagan bo'lsa, 2020-yilda bu ko'rsatkich 44 % gacha pasaydi. Qishloq xo'jaligida aholi soni ko'p bo'lgan hududlarda "ortiqcha" ishchi kuchi shakllanmoqda. Shuning uchun rivojlangan g'arb mamlakatlari katta miqdorda rivojlanayotgan mamlakatlarning ortiqcha qishloq aholisini mehnatga jalb etish ortib bormoqda. Keyingi yillarda mamlakatimizda ham B.Britaniya, Germaniya, Ispaniya, Koreya Respublikasi kabi mamlakatlarga mavsumiy qishloq xo'jaligida ishlash uchun borayotgan soni ortib bormoqda.

Qishloq xo'jaligidagi taraqqiyot qishloq aholisining qisqarishiga ham olib kelishi mumkin, sababi qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash, yangi texnika va texnologiyalarni joriy etish mehnat unumdorligini keskin oshirib, yerdagi ishchi kuchiga ehtiyojni kamaytiradi. Bundan tashqari O'zbekistonda qishloq xo'jaligida bandlarga (fermer xo'jaliklari) xaq to'lashning yuqori maoshli tizimi ishlab chiqilmagan. Barcha rivojlangan mamlakatlarda bo'lgani kabi "yashil inqilob"ning yuzaga kelishi ham qishloq xo'jaligi mehnatini mexanizatsiyalash bilan bog'liq urbanizatsiya bo'lib, u ham katta miqdorda qishloq xo'jaligida bandlar sonini qisqarishiga olib keldi.

Shunday qilib, agrar qoloqlik ham, agrar taraqqiyot ham paradoks ravishda bir xil natijaga – qishloq aholisi ulushining kamayishiga olib keladi. Birinchi holda, odamlar qashshoqlik va ishsizlik tufayli, ikkinchi holatda, ishchi kuchini bo'shatish orqali "tashqariga siqib chiqariladi". Qishloq xo'jaligi juda samarali mehnat talab qiladigan hududlar (masalan, intensiv bog'dorchilik, sholi etishtirish) bundan mustasno bo'lishi mumkin, bu yerda aholi bandligi yuqori bo'lganligi sababli qishloq aholisi zichligicha qolmoqda. Umuman olganda, global tendensiya aholining geografik harakati bilan birga qishloq xo'jaligidan sanoat va xizmat ko'rsatish sohasiga ortiqcha aholining chiqib ketishiga olib keluvchi holatdir.

Transport infratuzilmasi va hududiy qulaylik.

Transport infratuzilmasi - avtomobil yo'llari, temir yo'llar, portlar, havo qatnovini rivojlantirish hududlarning yashash va iqtisodiy faoliyat uchun jozibadorligini belgilovchi hal qiluvchi muhim iqtisodiy omil hisoblanadi. Hududning qulayligi ko'p jihatdan uning aholisini belgilaydi. Qulay transport aloqalari mavjud bo'lmagan uzoq, borish qiyin bo'lgan hududlarda odatda kam aholi yashaydi, transport aloqalari yaxshi bo'lgan hududlar esa ko'proq odamlarni jalb qiladi.

Birinchiidan, transportning qulayligi mintaqa iqtisodiyoti uchun yaxshi imkoniyatlarni anglatadi: yo'llar va kommunikatsiyalarning mavjudligi sanoat (xom ashyo etkazib berish, mahsulot eksporti), savdo va turizmni rivojlantirishga imkon beradi. Infratuzilma biznesni va u bilan birga ishchilarni jalb qiladi. Rossiyada Trans-Sibir temir yo'lining qurilishi Sibir aholisi sezilarli darajada oshishiga olib keldi. Temir yo'l bo'ylab shaharlar rivojlandi. Xuddi shunday, 20-asrda avtomobil va temir yo'llarning qurilishi aholi zichligi "transport yo'llaridan" yaqinroq bo'lgan "joylashuv yo'laklari"ni shakllantirdi. Masalan, Qo'shma Shtatlarda avtomobil yo'llari tarmog'ining rivojlanishi shahar atrofi va transport markazlari yaqinidagi kichik shaharchalarning o'sishini rag'batlantirdi.

Ikkinchiidan, aholining o'zi uchun transport aloqasi sayohat qilish qulayligi va xizmatlardan foydalanishni anglatadi. Odamlar ishga, bozorlarga, shifoxonalarga, maktablarga va hokazolarga bema'lol yetib boradigan joylarga joylashishni ma'qul ko'radi. Agar hudud alohida bo'lsa (aytaylik, baland tog'lar yoki yo'lsiz cho'l bilan o'ralgan bo'lsa), unda hayot qiyin kechadi – natijada aholi zichligi past bo'ladi.

Aksincha, aloqa yaxshi bo'lgan joyda - temir yo'llar, avtomobil yo'llari, muntazam jamoat transporti - aholining ko'proq konsentratsiyasi bo'ladi, chunki odamlar shaharda ishlasa ham, agar transport har kuni sayohat qilishlariga imkon bersa, ular shahar atrofida yashashlari mumkin (mayatnik migratsiyasi va shahar aglomeratsiyasining o'sishi shunday shakllanadi).

Shuningdek, infratuzilmaning o'zi qurilish va ta'mirlash bosqichida ish o'rinlarini yaratadi, bu esa vaqtincha aholini jalb qiladi. Uzoq muddatda qurilgan yo'llar xarajatlarini kamaytiradi, aholi punktidagi fazoviy cheklavlarni yo'q qiladi. Zamonaviy texnologiyalar (internet, aloqa) jismoniy

bog'liqlikni qisman kamaytiradi - uzoqdan ishlash tendensiyasi paydo bo'lib, ba'zi odamlarga yirik markazlardan tashqarida yashashga imkon beradi. Biroq, asosiy transport tarmoqlari poydevor bo'lib qolmoqda. Yo'llar va kommunikatsiyalar mavjud bo'lmagan hududlar rivojlanishdan chetda qoladi va natijada aholi kam yashashiga sabab bo'ladi. Hukumatning aholi punktlarini tenglashtirishga qaratilgan siyosati ko'pincha qoloq hududlardagi infratuzilmani, ularni mamlakatning qolgan qismi bilan aloqasini yaxshilashni va shu orqali odamlar va biznes uchun jozibadorlikni oshirish uchun investitsiyalarni o'z ichiga oladi.

Aholining turmush darajasi va infratuzilma xizmatlarining sifati turmush darajasi ma'lum bir mintaqadagi odamlarning moddiy farovonligi, ijtimoiy xizmatlardan foydalanish imkoniyati, sifati va turmush tarzini aks ettiruvchi kompleks ko'rsatkichdir. Aholi turmush darajasidagi tafovutlar aholining qayta taqsimlanishida kuchli omil hisoblanadi. Odamlar yashash uchun qulayroq, xavfsizroq va resursliroq joylarga ko'chib o'tishga intiladi. Ichki migratsiya ko'pincha turmush darajasini yaxshilash va turmush tarzini o'zgartirish istagidan kelib chiqadi. Buni ko'rsatadigan bir qancha o'ziga xos jihatlar mavjud:

- Aholi daromadlari. Aholining o'rtacha daromadlari yuqori bo'lgan mintaqalar (odatda iqtisodiy markazlar, poytaxtlar, yirik shaharlar) aholini yaxshi jalb etadi. Poytaxt va viloyatlar, sanoat markazi va qishloq xo'jaligi rayonlari o'rtasidagi ish haqining tafovuti, garchi bu qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'lsa ham odamlarni ko'chishga undaydi.

- Ijtimoiy xizmatlarning mavjudligi va sifati. Yaxshiroq ta'lim, tibbiyot, uy-joy va kommunal sharoitlar - bularning barchasi turmush darajasining elementlari hisoblanadi. Yoshlar universitetlarda o'qish uchun katta shaharlarga boradilar, oilalar yaxshi maktablar va kasalxonalarga ega shaharlarga yaqinlashadilar. Yaqin atrofda zamonaviy shifoxonalar yoki universitetlarning mavjudligi yashash joyini tanlashda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

- Ijtimoiy-madaniy muhit va xavfsizlik. Katta shaharlar kengroq ko'ngilochar, madaniy hayot va o'z-o'zini rivojlantirish imkoniyatlarini taklif qiladi. Ular ko'pincha ijtimoiy hayot barqarorligi nuqtai-nazaridan ahamiyatli bo'ladi. Shaharlarda gender tengligi, bag'rikenglik va umumiy ijtimoiy iqlim xukmroq bo'lib, bu yosh mutaxassislarni ma'lum turmush tarziga intilib, metropoliyalarga kelishiga sabab bo'ladi.

Umuman olganda, mintaqalar o'rtasidagi turmush darajasi va sifatidagi farq aholining noqulay hududlardan qulay hududlarga oqib kelishiga olib keladi. Bu davlatlar ichida ham, xalqaro miqyosda ham (turmush darajasi past mamlakatlardan rivojlangan mamlakatlarga ommaviy emigratsiya) kuzatiladi. Ichki migratsiya sharoitida shuni aytish mumkinki, iqtisodiy jihatdan obod va qulay shaharlar chekka hududlar aholisini, ayniqsa, yoshlarni va malakali kadrlarni "o'ziga tortadi". Ayrim mamlakatlar odamlarning tark etayotgan hududlardan chiqib ketishini cheklash uchun hududlarni rivojlantirish va u yerdagi turmush darajasini oshirishga harakat qilmoqda. Ammo amalda tafovutlarni bartaraf etish qiyin va aholi yuqori ish haqi, yaxshi yashash sharoitlari va o'zini o'zi rivojlantirish imkoniyatlar mavjud bo'lgan joylarga jamlanishda davom etmoqda.

Bandlik va mehnat bozorining holati.

Ish o'rinlarining mavjudligi yoki yo'qligi bevosita odamlarning qayerda yashashi va qayerda ishlashini belgilaydi. Ish aholining geografik harakatchanligining asosiy sabablaridan biridir. Ish qidirish ichki migratsiyaning asosiy sababi bo'lib, bu mehnat bozorining asosiy tushunchalaridan biridir.

Agar mintaqada ko'plab yangi ish o'rinlari yaratilsa - masalan, fabrikalar yoki kompaniyalar ochilgan bo'lsa, qurilish boshlangan bo'lsa, unda mehnat muhojirlari oqimini kutish mumkin. Yirik loyihalar (konlarni o'zlashtirish, GESlar qurish, Olimpiya o'yinlari, yirik sport musobaqalari va h.k.) ko'pincha boshqa hududlardan ishchilar oqimi bilan birga kechadi, bu esa aholining vaqtincha ko'payishiga olib keladi.

Qishloq joylarda va kam rivojlangan hududlarda ko'pincha munosib haq to'lanadigan ish o'rinlarining keskin tanqisligi mavjud bo'lib, bu odamlarni katta shaharlarda yaxshiroq hayot izlashga majbur qiladi.

Bu jarayon ko'plab mamlakatlar uchun xarakterlidir: masalan, Rossiyadagi ichki muhojirlar kichik monoiqtisodiy shaharlardan Moskva va Sankt-Peterburgga, Qozog'istonda – ovullardan Olma-Ota va Ostona, O'zbekistonda viloyatlar noshahar hududlaridan poytaxt Toshkentga intiladilar. Shuningdek, ish bilan ta'minlanishning iqtisodiy omili birlamchi ahamiyatga ham ega.

GEOGRAFIYA

Shuni hisobga olish kerakki, mehnat bozori nafaqat ish o'rinlarining miqdorini, balki ularning sifatini ham o'z ichiga oladi. Yuqori malakali mutaxassislar yuqori maoshli ishlar jamlangan shaharlarga (masalan, IT-mutaxassislari texnologik markazlarga, aktyorlar shaharlarga, moliyachilar bank tarmog'i rivojlagan hududlarga ko'chishadi). Natijada yirik markazlarda inson kapitalining konsentratsiyasi shakllanadi. Boshqa tomondan, asosan past malakali ish o'rinlari saqlanib qolgan hududlar poytaxtga yoki xorijga ketgan iqtidorli yoshlarni yo'qotishi mumkin.

Uy-joyning narxлари va uy-joy siyosati.

Uy-joy koeffitsienti ko'pincha kam baholangan, ammo turar-joy sharoitida juda muhim iqtisodiy omil hisoblanadi. U uy-joy narxi, uy-joy mavjudligi va turli hududlarda uy-joy sotib olish, ijaraga olish shartlarini o'z ichiga oladi. Mantiq shuki odamlar yashashga qodir bo'lgan hududga joylashadilar. Agar shaharda uy-joy taqchilligi kuchli bo'lsa yoki ko'chmas mulk narxлари haddan tashqari yuqori bo'lsa, bu aholining o'sishiga to'sqinlik qiladi, hatto u yerda yetarli ish o'rnini mavjud bo'lsa ham. Aksincha, agar biror joyda uy-joy arzon bo'lsa va qurilish dasturlari mavjud bo'lsa, bu migrantlar oqimini kuchayishiga olib keluvchi iqtisodiy omillardan biri bo'ladi.

Zamonaviy dunyoda, ko'plab megapolislarda uy-joy narxi aholi o'sishining asosiy cheklovchi omiliga aylandi. Masalan, London, Nyu-York, Tokio va Pekin kabi yirik markazlarda uy-joy narxi shunchalik balandki, yosh oilalar va mehnat muhojirlari ko'pincha shahar chetiga joylashishga yoki umuman ko'chib ketishdan bosh tortishga majbur bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlarda migratsiya oqimi uy-joy narxi tufayli yo'nalishini o'zgartirmoqda, odamlar qimmat shaharlardan arzonroq kichik shaharchalar va chekka hududlarga ko'chib o'tishi faollashgani kuzatilmoqda. Amerikalik iqtisodchi, Freddi Mak AQShda 2020–2021 yillarda birinchi marta uy-joylar sababli (uyga, joy yoki arzonroq uy-joyga ega bo'lish istagi) tumanlararo migrantlar orasida ish motivlaridan o'zgara boshlaganini qayd etadi [4]. Bu shuni anglatadiki, ko'plab amerikaliklar masofadan ishlash imkoniyatlaridan foydalangan holda arzonroq uy-joy uchun uzoq masofalarga ko'chib o'tishgan. Bu misol uy-joyning arzonligi, ayniqsa, iqtisodiy o'zgarishlar davrida aholi taqsimotini o'zgartirishda hal qiluvchi omil bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Narxdan tashqari, uy-joy miqdori va sifati ham ta'sir qiladi. Agar shahar kelayotgan muhojirlar uchun yetarlicha uy-joy qura olmasa, aholining haddan tashqari ko'pligi, vaqtinchalik aholi punktlari ko'payishiga olib keladi. Mamlakatimizda ham ushbu omilga ya'ni arzon uy-joy qurish, ipoteka dasturlari, yangi turar-joy maydonlarini rivojlantirishga hamda uy-joy xarid qilish uchun uzoq muddatli ipoteka kreditlari, subsidiyalar ajratishga katta ahamiyat berilmoqda. Bundan tashqari, poytaxt atrofida yangi yo'ldosh shaharlar yaratish yoki poytaxtni yangi qurilgan shaharga ko'chirish (Qozog'istondagi Ostona, Misrdagi Yangi Qohira, O'zbekistonda Yangi O'zbekiston massivi kabi) orqali aholini uy-joyga ega bo'lishi uchun investitsiya loyihalari orqali qayta taqsimlash yo'llaridan biri hisoblanadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, uy-joy omili ijtimoiy va huquqiy omillar bilan chambarchas bog'liq. Ba'zi mamlakatlarda yashash uchun ruxsatnoma yoki ro'yxatdan o'tish muassasasi orqali ko'chirish bo'yicha cheklovlar mavjud bo'lib, bu esa shaharda yashash huquqini uy-joy mavjudligi bilan samarali bog'laydi. Bunga sobiq SSSRning shaharlari misol bo'la oladi, ya'ni ro'yxatga olish tizimi poytaxtda erkin harakatlanishni qiyinlashtirdi. Bunday sharoitda hatto iqtisodiy jozibador shaharlar ham sekinroq o'sdi, chunki uy-joyni erkin sotib olish yoki ijaraga olish mumkin emas edi. Bunga misol zamonaviy poytaxt Toshkentni misol keltirish mumkin bo'lib, ruxsatnoma asosida ro'yxatdan o'tish tizimi ma'lum muddat rasman amal qilib keldi. Bu esa poytaxt aholisining juda sust o'sishiga sabab bo'ldi. Bu holat mamlakatda aholining ichki harakatchanligi bo'yicha dunyodagi eng past darajadan biriga ega bo'lishiga olib keldi.

Umuman olganda, agar hudud arzon uy-joy taklif qilsa, u iqtisodiy markaz bo'lmasdan ham odamlarni (kam ta'minlangan qatlamlarni) jalb qilishi mumkin. Aksincha, yuqori ko'chmas mulk narxлари va yashash joylarining yetishmasligi odamlarni hatto iqtisodiy jihatdan muvaffaqiyatli bo'lgan shaharlardan ham tashqariga chiqarishi yoki u yerga ko'chib o'tishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli, hududlarning barqaror rivojlanishi bandlik va uy-joy muammosini parallel ravishda hal qilishni talab etiladi.

Boshqa iqtisodiy omillar.

Aholi punktlarining boshqa iqtisodiy omillariga tabiiy resurslarni rivojlantirish, turistik jozibadorlik va hukumatning iqtisodiy qarorlari kiradi. Shunday qilib, ma'lum bir hududda

qimmatbaho tabiiy resurslar (neft, gaz, ko'mir, metallar) mavjudligi tog'-kon sanoati korxonalarining paydo bo'lishiga va ishchilar oqimiga olib keladi.

Turizm va rekreatsiyaning rivojlanishi ham aholining taqsimlanishiga ta'sir qilishi mumkin. Yirik sayyohlik markazlariga aylangan hududlar xizmat ko'rsatish sohasi xodimlarini jalb etadi.

Nihoyat, davlatning mintaqaviy siyosati va yirik iqtisodiy loyihalar aholi punktlarini maqsadli ravishda o'zgartirishi mumkin. Yuqorida aytib o'tilgan kapitallarni ko'chirishga qo'shimcha ravishda depressiyaga uchragan hududlarda maxsus iqtisodiy zonalar va yangi sanoat markazlarini yaratish amaliyotida qo'llaniladi, bu esa u yerga aholi oqimini kuchayishiga sabab bo'ladi. Masalan, rivojlanmagan hududda yirik korxonalarni yoki oliy o'quv yurtlarini qurish (Navoiy shahri) aholini ko'chirishning maqsadli siyosatidir.

Shunday qilib, iqtisodiy omillar doirasi keng. Ularning barchasi birgalikda odamlarni joylashtirishning murakkab sxemasini shakllantiradi. Quyida esa sanab o'tilgan omillarning O'zbekiston Respublikasi misolida qanday namoyon bo'lishini ko'rib chiqamiz va mamlakat aholisining taqsimlanishiga ta'sirini tahlil qilamiz.

O'zbekistonning sanoat markazlari va urbanizatsiyasi.

O'zbekistonda sanoat rivojlanishi bir necha tugunlarda to'plangan bo'lib, bu aholining konsentratsiyasiga bevosita ta'sir qiladi. Sobiq SSR davridan beri asosiy sanoat markazi respublika poytaxti Toshkent bo'lib keldi. Toshkent shahri va unga tutash Toshkent viloyatida mamlakat sanoat korxonalarining ko'pchiligi joylashgan bo'lib, eng muhim transport yo'llari o'tadi; Poytaxt iqtisodiyot, maorif va madaniyat markazi hisoblanadi. Toshkent 3 milliondan ortiq yaqin aholiga ega Markaziy Osiyodagi eng yirik shahar ekanligi ajablanarli emas. Shaharning va unga yondosh Toshkent viloyatining sanoatlashuvining yuqori darajasi tegishli aholi zichligini keltirib chiqargan. Ushbu konsentratsiya mintaqada katta miqdordagi yirik sanoat korxonalari va ular bilan bog'liq shahar aholi punktlarining mavjudligi bilan izohlanadi. Boshqacha aytganda, poytaxt atrofidagi sanoat belbog'i butun hududdan aholini o'ziga "tortib oladi".

Respublikada poytaxtdan tashqari bir qancha sanoat shaharlari va viloyat markazlari: Samarqand, Buxoro, Namagan, Andijon, Farg'ona, Navoiy, Angren, Olmaliq va boshqalar bor. Ularning aholini joylashtirishdagi o'rni asosan Sovet davrida yoki mustaqillik davrida yaratilgan sanoat korxonalari tufayli aholini jalb qilish markazlari vazifasini o'taydi. Masalan, Navoiy viloyati cho'l hududida tog'-kon va kimyo sanoati markazi sifatida paydo bo'lgan bo'lsa-da bugungi kunga kelib, uning markazi aholisi 161 ming kishiga yetgan [6]. O'n minglab aholi istiqomat qiladigan Navoiy shahrining Qizilqum cho'lida mavjudligining o'zi ham faqat iqtisodiy omil (oltin va uran qazib olish, o'g'it ishlab chiqarish) natijasidir, aks holda bu joylarda tabiiy sharoit tufayli aholi soni juda kam bo'lar edi. Shuning uchun mamlakat cho'l hududlari aholiligi ta'minlashning asosiy vositalaridan biri sanoat ekanligi yaxshi tushungani holda, hududlar iqtisodiyotini jadal rivojlantirish yuzasidan qarorlar ishlab chiqmoqda [1].

Farg'ona vodiysi, O'zbekistonning sharqiy qismidagi hudud qishloq xo'jaligida aholining haddan tashqari ko'pligi va sanoat markazlarining mavjudligi bilan e'tiborlidir. Bu yerda Andijon, Farg'ona, Marg'ilon, Qo'qon shaharlari joylashgan bo'lib, ularning har biri 200–400 ming kishidan iboratdir. Hudud shaharlarining asosiy ixtisoslashuvi mashinasozlik, neftni qayta ishlash, to'qimachilikdir. Aholi zichligi bo'yicha Andijon viloyati rekordchi hisoblanib, u nafaqat O'zbekistonda balki butun MDHning barcha hududlari orasida birinchi o'rinni egallaydi. Bunday ulkan zichlik vodiya tarixan rivojlangan qishloq xo'jaligi bilan izohlanadi, biroq sanoat omili ham o'z hissasini qo'shgan. Andijon yirik sanoat markazi (avtosanoat, neft bazasi va boshqalar) bo'lib, aholining bir qismini ish bilan ta'minlash imkonini beradi. Biroq, aholining haddan tashqari ko'payishi ish o'rinlarining yetishmasligiga olib kelgan va Farg'ona vodiysi aholisining ko'pchiligi ishlash uchun poytaxt Toshkentga, Qozog'istonga, Rossiyaga borishiga sabab bo'ladi, chunki mahalliy iqtisodiyot barcha mehnatga layoqatli odamlarni o'zlashtira olmaydi.

G'arbiy hududlarda (Qoraqalpog'iston Respublikasi, Xorazm) sanoat sust rivojlangan va bu aholi punktlarida ham o'z aksini topgan. Qoraqalpog'iston mamlakat hududining qariyb 40 % ini egallaydi, lekin aholining atiga 5,4 foiziga egalik qiladi. Bu yerda noqulay tabiiy omillar bilan bir qatorda iqtisodiy omillarning ham yetishmasligi mintaqaning tarixan qoloq, yirik sanoat markazlari mavjud bo'lmasligiga olib kelgan. Shuning uchun, aholining, ayniqsa, yoshlarning mamlakatning rivojlangan hududlariga ketishi kuzatilmoqda. Xuddi shunday, janubdagi Surxondaryo viloyati ham

GEOGRAFIYA

– ko'proq agrar iqtisodiyotga egaligi tufayli aholisining poytaxtga yoki xorijga borib ishlashi kuzatiladi.

Qishloq xo'jaligi va qishloq aholi punktlari.

Urbanizatsiya rivojlanishiga qaramay, O'zbekiston aholisining salmoqli qismi hanuzgacha qishloqlarda istiqomat qiladi. Mamlakat aholisining 48,3 foizi qishloq joylarga yashaydi ammo bu ko'rsatkich u qadar reallik kasb etmaydi. Sababi 2009 yilgacha mamlakat aholining 64 foizi qishloq joylarda yashagan bo'lsa, VMning tegishli qaroriga asosan 968 ta aholi punktlari shaharcha tarkibiga kiritilishi va ularning aholisi shahar aholisi deb hisoblanishi oqibatida urbanistik vaziyat o'zgartirilgan edi. Qaror keyinchalik o'z kuchini yo'qotgan deb topilgan bo'lsada, amalda hali ham o'sha aholi punktlari aholisi shahar aholisi sifatida hisoblab kelinmoqda.

Qishloq xo'jaligi tarixan mamlakat hayotida ulkan rol o'ynagan. Respublika paxta, sabzavot, meva yetishtiruvchi asosiy mamlakat bo'lib, aholining katta qismi qishloq xo'jaligida band edi. Qishloq xo'jaligi omilining aholi punktlariga ta'siri ikki ko'rinishda namoyon bo'ladi: Bir tomondan, qishloq xo'jaligida aholining haddan tashqari ko'payishi tabiiy sharoiti eng yaxshi hududlar (vohalar) uchun xosdir. Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlari yer unumdorligi tufayli qishloq aholisi an'anaviy tarzda yuqori bo'lgan hududlarga misol bo'la oladi. Boshqa tomondan, sharoiti noqulay bo'lgan qator hududlarda qishloq xo'jaligi aholini boqishga qodir bo'lmaydi. Bunga Orolbo'yi misol bo'la oladi. Baliqchilikning qisqarishi, yerlarning sho'rlanishi va qishloq xo'jaligi yerlarining yemirilishi natijada bu hududlarning qishloq aholisi 1990-2000-yillarda ko'chishni amalga oshirishiga sabab bo'ldi.

Shunday qilib, O'zbekistonda agrar omil tarixiy dehqonchilik vohalarida aholining yuqori zichligini saqlab qolish va shu bilan birga qishloq xo'jaligining butun aholi o'sishini o'zlashtira olmasligi shaklida namoyon bo'ldi, bu esa tashqi migratsiyaga yoki yashirin ishsizlikka olib keladi.

Eng yirik transport punkti Toshkent shahri bo'lib, u orqali O'rta Osiyo mintaqasining temir yo'l liniyalari va asosiy avtomobil yo'llari o'tadi, eng yirik xalqaro aeroport joylashgan. Ushbu qulay sharoit poytaxtning demografik markaz sifatidagi maqomini mustahkamlaydi. Respublikamiz viloyatlarini bog'lovchi asosiy yo'llarning Toshkent shahridan o'tishi muhim hisoblanadi. Toshkent-Samarqand-Buxoro, Toshkent-Samardqand-Qarshi-Termiz, Toshkent-Namangan-Andijon, Toshkent-Qo'qon-Farg'ona avtomobil yo'llari aholi gavjum hududlarni bog'laydi. Natijada markaziy va sharqiy hududlar transport va aholi almashinuvini qo'llab-quvvatlash (savdo, xizmat ko'rsatish, sayohat va h.k.) nuqtai nazaridan integratsiyalashgan bo'lsa, olis g'arbiy viloyatlar (Qoraqalpog'iston Resp., Xorazm) yakkalanib qolgan – poytaxtga boradigan yo'l uzoq, aloqa cheklangan. Odamlar "yo'lning oxiri" bo'lgan joyga ko'chish ehtimoli kamroq. Ko'pchilik qoraqalpoq yoshlari mehnat migratsiyasida poytaxtni emas (uzoqlik va borish qiyinligi sababli), Qozog'iston yoki Rossiyaga yaqin joyni afzal ko'radi.

Turmush darajasi va ichki migratsiyadagi mintaqaviy farqlar.

O'zbekiston hududlari daromad darajasi, imtiyozlardan foydalanish imkoniyati va umumiy hayot sifati jihatidan sezilarli darajada farqlanadi. Qoidaga ko'ra, Toshkent shahri va ayrim rivojlangan viloyat markazlarida turmush darajasi yuqori, olis qishloq tumanlari esa past turmush darajasidan dalolat beradi.

Poytaxt va yirik shaharlarda eng yaxshi universitetlar, ixtisoslashtirilgan tibbiyot markazlari va yuqori o'rtacha ish haqi mavjud. Masalan, toshkentliklarning o'rtacha daromadi Surxondaryo yoki Qoraqalpog'iston qishloqlari aholisining daromadlaridan sezilarli darajada farqlanadi. Bu esa viloyatlardan kelgan yoshlarda ta'lim olish uchun poytaxtga ko'chib o'tishga, keyin esa ishlashga tabiiy ishtiyoq uyg'otadi. Biroq amalda O'zbekistonda ichki migratsiya darajasi juda past mamlakatlardan hisoblanadi. Ko'p oilalar o'z hududidagi turmush darajasidan norozi bo'lsa ham, boshqa hududlarga ko'chib o'tmaydi.

XULOSA

Ko'rib chiqilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, aholini joylashtirish tizimini shakllantirishda iqtisodiy omillar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Asosiy omillar - sanoatning rivojlanish darajasi, qishloq xo'jaligining holati, transport infratuzilmasi, umumiy turmush darajasi, bandlik va uy-joy mavjudligi - aholining hudud bo'ylab taqsimlanishiga mustaqil va o'zaro bog'liq ta'sir ko'rsatadi. Hududlar o'rtasidagi iqtisodiy nomutanosiblik aholining taqsimlanishida nomutanosiblikka olib keladi va buning

natijasida davlatning mutanosib siyosatini talab qiladi. O'zbekiston misolida bu siyosat quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

- ✓ hududlarda sanoatni rivojlantirishni rag'batlantirish;
- ✓ butun mamlakat bo'ylab infratuzilmani (transport, ijtimoiy) rivojlantirish;
- ✓ qishloqlarda qishloq xo'jaligidan tashqari ish o'rinlarini yaratish bilan parallel ravishda qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlash;
- ✓ aholining harakatlanishiga nisbatan ortiqcha cheklovlarni olib tashlash;
- ✓ shaharlarda arzon uy-joylar qurish dasturlarini amalga oshirish.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 8 avgustdagi "Hududlarning jadal ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashga doir ustuvor chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3182-sonli qarori
2. Аҳмадалиев Ю., Абдувалиев Х. Фарғона водийсида аҳоли жойлашувини тадқиқ этишда ландшафт ёндашувининг қўлланилиши // Ўзбекистон география жамияти ахбороти, 57-жилд. –Тошкент, 2020. –Б. 83-87 б.
3. Аҳмадалиев Ю., Абдувалиев Х. Фарғона водийсида аҳоли жойлашувини ландшафт омили асосида такомиллаштириш. Монография. "Classic" нашриёти, Фарғона, 2021. 140 б.
4. Бочкарева Т. Казначейская ипотека (Wayback Machine)// Ведомости, № 168 (2190), 8.09.2008
5. Ismatov A.J. O'zbekiston monoshaharlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining omillari, muammolari va istiqbollari. Geografiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Nukus, 2023. 45 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Milliy Statistika qo'mitasi ma'lumotlari: <https://stat.uz/uz/>
7. https://blogs.worldbank.org/en/voices/after-marrakech-a-new-era-in-the-push-for-safer-roads?intcid=ecr_hp_dataB_en_ext